

što se ona oblikuje na nižoj i partikularnoj razini. To je slučaj s društvima u kojima slabi solidarnost pa se stvaraju nove sekte, alternativne komune, etničke zajednice, rokerske grupe, radikalni politički pokreti. Možda će ovi za industrijsko društvo »rubni« – fenomeni s vremenom dobiti mnogo veće značenje za kulturu i općenito sociokulturni razvoj.

Spiralnim modelom, smatra Bojanovsky, mogu se pojasniti tri konfliktne situacije u našem stoljeću (analogno kasnoj antici): konflikt oko svjetske hegemonije; konflikti između pluralističkih (pravnih) demokracija i totalitarnih (ideokratskih) sustava; konflikt porasta naoružanja bez mogućnosti »vrućeg« rata.

Svakako je zanimljivo kako autor svoju tezu o empirijskoj kontroli spiralnog modela potkrepljuje grafičkim prikazom kretanja nekih obilježja (sadržaj, uniformnost, slika čovjeka, anonimnost, stav prema svijetu) u umjetnosti u našoj eri (139).

Bojanovsky u knjizi *Ekologija i sociokulturna evolucija* nedvojbeno prihvaća dominantan utjecaj prirodnih uvjeta na formiranje kulture (što je inače poznato u kulturnoj ekologiji i antropologiji), ali s druge strane i utjecaj sociokulturnih čimbenika na okoliš sa sve većim štetnim posljedicama, s kojima se čovjek mora sve intenzivnije baviti. U tom odnosu prema okolišu, za sociokulturni razvoj odlučujuća je inovativna sposobnost promjene ponašanja. Nije jednostavno odgovoriti na pitanje kuda će dovesti ubrzani ritam razvoja i bavljena posljedicama i hoće li biti dovoljno vremena za mijenjanje našeg ponašanja? No autor se ne bavi predviđanjima, nego nastoji što objektivnije pokazati da se u dugim vremenskim periodima u sociokulturnoj evoluciji pojavljuju promjenljiva društvena stanja kao momenti evolucije. Anomija i ideokracija nisu tek pojave nego pravilna ritmička izmjena promatrana u njegovom spiralno evolucijskom i empirijski kontroliranom modelu. Za razliku od drugih autora (du-

gih valova i ciklusa), on na vrlo zanimljiv način argumentira i uspoređuje pojedina razdoblja ljudske povijesti. Povijest se ne ponavlja ciklički već razvojno–spiralno.

Literatura:

Bühl, W. L. (1984). Die Dynamik sozialer Konflikte in Katastrophen – theoretische Darstellung. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 36:641–666.

Durkheim, E. (1973). *Der Selbstmord*. Neuwied, Berlin: Luchterhand.

Verbeek, B. (1994). *Die Anthropologie der Umweltzerstörung*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Moscovici, S. (1982). *Versuch über die menschliche Geschichte der Natur*. Frankfurt.

Ivan Cifrić

Jeftić, L., Kečkeš, S., Pernetta, J. C. (Eds.)

CLIMATIC CHANGE AND THE MEDITERRANEAN

Environmental and societal impacts of climate change and sea level rise in the Mediterranean region – Volume 2

Arnold, London, 1996, 564 str.

U okviru Programa Ujedinjenih naroda za okoliš (UNEP) 1987. godine osnovano je šest radnih grupa za sustavno proučavanje mogućih utjecaja očekivanih klimatskih promjena za šest regija unutar UNEP–ova Programa regionalnih mora: Mediteran, Karibi, južni Pacifik, južna azijska mora, jugoistočni Pacifik, istočna azijska mora. U razdoblju od 1989.–1990. osnovane su dodatne tri radne grupe: za zapadnu i središnju afričku regiju, istočnu afričku regiju i za Perzijski zaljev. Do početka 1995. godine formirane su i radne grupe za regije Crnog i Crvenog mora.

Zadatak svake od jedanaest radnih grupa sastoji se u tome da pripremi regionalni pregled i odredi specifične studije slu-

čajeve mogućeg utjecaja predviđenih klimatskih promjena na ekološke sustave, kao i mogućeg utjecaja na socio-ekonomsku strukturu i ekonomske aktivnosti u promatranim područjima.

U spomenutom okviru radna grupa Mediterana pripremila je, u razdoblju od 1987.–1989., šest studija prve generacije: delte rijeka Ebro, Rhone, Po i Nil, zaljev Thermaikos i jezera Ichkeul–Bizerte, objavljene 1992. godine kao prvi volumen knjige **Climatic Change and the Mediterranean** (urednici L. Jeftić, J. D. Milliman, G. Sestini).

Knjiga koja je pred nama označava UNEP-ova daljnja nastojanja da se u okviru Mediteranskog akcijskog plana (MAP – inicijalni dogovor vlada mediteranskih zemalja iz 1975. godine) na znanstveni način upoznaju problemi vezani uz promjenu klime (rast temperature, podizanje razine mora i sl.) kao i mogućnosti njihova ublažavanja ili izbjegavanja. Uz već spomenutih šest studija slučajeva, odabrano je još pet studija druge generacije (otok Rodos, zaljev Kaštela, obala Sirije, Malta, arhipelag Cresa i Lošinja), koje ispituju moguće scenarije budućih klimatskih promjena u području mediteranskog bazena. Knjiga je rezultat rada nacionalnih multidisciplinarnih grupa znanstvenika realiziranog u razdoblju od 1990–1993, a objavljena je ove godine kao drugi volumen istog naziva, **Climatic Change and the Mediterranean**.

Knjiga sadrži predgovor, glavne implikacije očekivanih klimatskih promjena u području Mediterana, razvijanje modela predviđanja i klimatskih scenarija za mediteransku regiju, procjene implikacija očekivanih klimatskih promjena za svaku od pet promatranih studija slučajeva (otok Rodos, zaljev Kaštela, obala Sirije, Malta, arhipelag Cresa i Lošinja) te indeks glavnih pojmova.

Sve analize temelje se na općeprihvaćenoj znanstvenoj pretpostavci da zbog onečišćenja atmosfere – kao posljedice ljud-

skih aktivnosti – dolazi do znatnog povećanja koncentracije nekih plinova (ugljični–dioksid, metan, dušik suboksid, troposferski ozon) koji u velikoj mjeri utječu na globalnu klimatsku sliku. Ti su plinovi radijacijski vrlo aktivni i značajni te pridonose globalnom povećanju temperature zraka na Zemlji (»efekt staklenika«). Iako još nema pouzdanih dokaza da su »plinovi staklenika« uzrok uočenom globalnom porastu temperature, istraživanja problema njihova pojačana djelovanja vrlo su česta pojava u suvremenoj znanosti.

S obzirom na brojne nepoznanice u djelovanju zemaljskog klimatskog sustava, u ovoj su knjizi predočeni rezultati do kojih se došlo razvijanjem i primjenom modela za predviđanje budućih klimatskih promjena u mediteranskom bazenu, a koji je rezultat rada stručnjaka u *Climatic Research Unit of the University of East Anglia* (CRU/UEA) te iskustava stečenih u prvoj generaciji studija slučajeva. Predočeni scenariji kompjutorski su modelirani matematički konstrukti nastali zadržanim izborom varijacija iz Općeg modela cirkulacije (*General Circulation Models – GCMs*) sustava Zemlja–oceani–atmosfera. U metodološkom pogledu projekt pet studija slučajeva druge generacije koristio je kao polaznu pretpostavku predviđanja usvojena na Drugoj svjetskoj klimatskoj konferenciji (UNEP/WMO/ICSU, 1990). Predviđa se globalno zatopljivanje, koje će prosječno iznositi 2–5 Celzijevih stupnjeva te podizanje razine morske površine od 65+–35 cm do kraja idućeg stoljeća. To predviđanje uzeto je kao ulazna konstanta lokalnom modeliranju i usporedbi u nekoliko vremenskih točaka u idućem stoljeću. U ovom kontekstu, iako su navedene studije slučajevi višestruko proučavane pojedinačno, usporedba pokazuje da se očekuje blaži utjecaj klimatskih promjena na Rodosu i u kaštelanskom zaljevu, a snažniji utjecaj se predviđa za sirijsku obalu i arhipelag Cresa i Lošinja.

Postavljanje takva okvira istraživanja, u kojem jedna grupa stručnjaka daje praktične upute za pristup problemu drugim grupama (geolozima, oceanografima, demografima, ekonomistima, sociolozima i dr.) ima naravno svoje prednosti, ali i slabosti. Prednost se možda najjasnije očituje u potpuno standardiziranom i komparativnom pristupu iskazanom u jedinstvenim ciljevima svih pet studija slučajeva: (a) ocijeniti glavne implikacije predviđenih klimatskih promjena na prirodne i ljudski nastale sustave; (b) identificirati najosjetljivija područja i sustave izložene klimatskim promjenama; (c) predložiti mjere za izbjegavanje ili ublažavanje negativnih posljedica predviđenih promjena. Posve je, međutim, jasno da je ovakvim pristupom najteže riješiti pitanja koordinacije između različitih strukovnih razina i njihova međusobna (ne)povjerenja. No, unatoč ovim problemima, knjiga koju predstavljamo uspjela je pažljivo pripremljenom procedurom kvantificirati procese razmjerno neizvjesnog ishoda – kao što su prirodna klimatska kolebanja – u jedinstvenu procjenu.

U navedenom radu razlažu se mnogi problemi, neki do vrlo preciznih pojedinosti proučavane pojave, no obično nas zanimaju samo oni najvažniji ili oni najbliži strukovnom pogledu. U tom su smislu precizna mjerenja hipotetičkih klimatskih promjena i situacijske varijacije kojima knjiga obiluje sociolozima zanimljiva tek kao opće procjene koje će najvjerojatnije voditi izmjeni društvene osjetljivosti spram rizika, koji, naravno, nije zanemarljiv ukoliko se predviđene promjene dogode. U knjizi se prije svega govori o objektivnim mjerjenjima i rizicima koji prate klimatske promjene u mediteranskom podneblju, a ne o subjektivnim dimenzijama ovog fenomena.

Za sociologijsku raspravu o klimatskim promjenama knjiga koju smo ukratko prezentirali važna je prije svega radi **razumijevanja temeljnih pojmova** koji se pojavljuju u njoj, zatim radi **uže definiranih**

skupina hipoteza koje se dokazuju kao objektivizirani postupci izračuna mogućnosti pojedinih događaja na određenim lokacijama te kao **kulturalna činjenica**: radovi koje okuplja pridonose izgrađivanju ukupnog područja terestičkih teorija (geološkogeografske i atmosferske) kojima se pokušavaju protumačiti klimatske promjene na Zemlji. Posrijedi je iscrpno proučavanje, formalizirano primjenom modela prilično pojednostavljenih u odnosu na složeniji klimatski sustav Zemlje, no pitanje je može li se uopće izraditi sveobuhvatan model koji bi uključio sve potencijalno sadržane utjecaje i njihovu interakciju (oceani, kopna, ledeni pokrivi, snijeg i sl.), a posebice u račun uvrstiti i predvidjeti čovjekove utjecaje na klimatski sustav? Međutim, kao što klimatolozi nastoje protumačiti anomalije prirodnih klimatskih ciklusa, čini se umjesnim da se sociolozi pozabave uvođenjem čovjeka u takvu jednadžbu.

Nenad Karajić

Christopher Lasch

THE REVOLT OF ELITES AND THE BETRAYAL OF DEMOCRACY

W. W. Norton and Company, New York/London, 1995, 276 str.

Našoj čitateljskoj javnosti Lasch je poznat kao autor prevedene knjige **Narcistička kultura** (Naprijed, Zagreb, 1986). Taj američki povjesničar i socijalni mislilac (1932–1994) ostavio je iza sebe zavidan i vrlo cijenjen spisateljski opus: **Američki liberali i Ruska revolucija**, **Novi radikalizam u Americi**, **Agonija američke ljevice**, **Svijet nacija**, **Minimalna osobnost**, **Napredak i njegovi kritičari**. Knjiga kojom se bavi ovaj prikaz (**Pobuna elita i izdaja demokracije**) posljednja je u tom nizu, a autor ju je dovršio neposredno prije smrti. Kritičari su je, s razumljivim izrazima pijeteta, ocijenili kao »najjazovnije i naj-